

<http://dx.doi.org/10.16926/zc.2020.46.12>

Krzysztof PIERZGALSKI

Częstochowskie Towarzystwo Naukowe

Zarys projektu proponowanego rezerwatu przyrody Gąszczyk na granicy dzielnicy miasta Częstochowa-Mirów i gm. Mstów

1. Wstęp

Historyczny opis terenu proponowanego do objęcia ochroną rezerwatową znajduje się w artykule prof. Władysława Hyli pt. *Zabytki i osobliwości powiatu częstochowskiego*, opublikowanym w 1938 roku, w tomie 2 „Ziemi Częstochowskiej”. Autor opisuje walory przyrodnicze przełomu Warty między Częstochową a Mstowem, poświęcając sporo uwagi „wspaniałym zaroślom krzewiastym” na stromym brzegu Warty. Już wówczas użył dla tego miejsca nazwy Gąszczyk, z zaznaczeniem, że miejscowa ludność nazywa go Grodziskiem. Według Władysława Hyli, w Gąszczyku rośło ponad 100 gatunków roślin, w tym 30 gatunków drzew. Las schodził wtedy do samego dna doliny, podobnie jak ma to miejsce dzisiaj. Flora zalesionego fragmentu stoku Przeprosnej Góry, czyli Gąszczyka, była w latach 30. XX wieku bardzo podobna do dzisiejszej. Świadczy o tym następujący fragment opisu z omawianego artykułu: „Dla przykładu wymienimy z nich niektóre ciekawsze gatunki: grab (*Carpinus betulus*), dąb bezszypułkowy (*Quercus sessilis*), leszczyna (*Corylus avellana*), lipa maolistna (*Tilia cordata*), lipa wielkolistna (*Tilia platyphyllos*), kalina (*Viburnum opulus*), wilcze łyko (*Daphne mezereum*), klon (*Acer platanoides*), wiciokrzew suchodrzew (*Lonicera xylosteum*), olbrzymie dywany bluszczu (*Hedera helix*), szczawik pospolity (*Oxalis acetosella*), przylaszczka (*Hepatica triloba*), kopytnik (*Asarum europaeum*), bodziszek śmierzdzący (*Geranium Robertianum*), szczyr trwały (*Mecurialis perennis*), tysiącznik pospolity (*Centaureum umbelatum*), z paproci orlica (*Pteridium aquilinum*), wietlica samcza (*Athyrium filix femina*), paprotka pospolita (*Polypodium vulgare*), narecznica samcza (*Aspidium filix mas*), poza tym lilia złotogłów

(*Lilium Martagon*), przewiercień Gaudina (*Bupleurum Gaudini*) i goryczka orzęsiona (*Gentiana ciliata*)”. Istotny – z punktu widzenia obecnego projektu rezerwatu – jest fakt, że Władysław Hyla traktował starorzecze jako integralną część całego uroczyska, pisząc: „Mnogość gatunków powiększa jeszcze, również bogata, roślinność wodna, rozrastająca się w łachach u stóp wysokiego brzegu Gąszczyka”¹. Pionier badań przyrodniczych przełomu Warty zwrócił też uwagę na zagrożenia, a mianowicie wycinanie przez okolicznych chłopów okazalszych drzew, jak to określił „całymi pasami”, oraz spowodowaną tymi wycinkami erozję zbocza.

W 1984 roku prof. Janusz Hereźniak przygotował dokumentację projektową leśnego rezerwatu przyrody Gąszczyk im. prof. Władysława Hyli. Według tego projektu ochroną miał zostać objęty fragment zbocza wzgórza wapiennego o powierzchni 6,91 ha, zlokalizowany na prawym brzegu Warty o ekspozycji północnej, pokryty grądem subkontynentalnym *Tilio-Carpinetum* w odmianie małopolskiej. Spośród najcenniejszych elementów flory proponowanego rezerwatu botanik wymienił następujące gatunki: przewiercień długolistny *Bupleurum longifolium*, parzydło leśne *Aruncus dioicus*, wawrzynek wilczełyko *Daphne mezereum*, lilię złotogłów *Lilium martagon*, kruszczyk szerokolistny *Epipactis helleborine*, buławnik wielkokwiatowy *Cephalanthera damasonium*. W latach 80. XX wieku tereny graniczące z Gąszczykiem były użytkowane rolniczo. To mogło być przyczyną, dla której prof. Janusz Hereźniak ograniczył projekt do lasu grądowego, pomijając bogate w gatunki biocenozy przyległe łąki i starorzecze. Jego zamierzenie nie doczekało się realizacji. Po upływie ćwierćwiecza Gąszczyk stał się ponownie przedmiotem badań w ramach waloryzacji przyrodniczej miasta Częstochowy. Projekt ten był realizowany na zlecenie Urzędu Miasta przez zespół w składzie: prof. Stanisław Cabała, dr Cezary Gębicki, mgr Krzysztof Pierzgałski i mgr Jerzy Zygmunt. Badania udokumentowały cenność przyrodniczą tego fragmentu przełomu Warty. Potwierdzono występowanie wszystkich wcześniej wykazanych rzadkich i chronionych gatunków roślin, a jednocześnie przedłużono ich listę o orlika pospolitego *Aquilegia vulgaris*.

W podsumowaniu prac waloryzacyjnych z lat 2009–2010 zawarto wniosek o utworzenie na terenie miasta Częstochowy kilku rezerwatów przyrody. Był to Gąszczyk, Modosowa Góra, Kokocówka, Jar w Mirowie, Łęg w Wyczerpach i Łęg nad Szarlejką. Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska została poproszona o opinię na temat powyższych propozycji przez Urząd Miasta Częstochowy. W odpowiedzi RDOŚ poinformował, że propozycja objęcia ochroną rezerwatową Gąszczyka zostanie przeanalizowana na etapie tworzenia Planu Zadań Ochronnych dla ostoi sieci NATURA 2000 „Przełom Warty koło Mstowa”, natomiast w stosunku do pozostałych obiektów zasugerował utworzenie użytków ekologicznych. PZO dla przełomu Warty jest aktualnie opracowywany. Wniosek

¹ W. Hyla, *Zabytki i osobliwości powiatu częstochowskiego*, „Ziemia Częstochowska” 1938, t. 2, s. 112–133.

o utworzenie rezerwatu Gąszczyk dotychczas nie został w nim zawarty, jednak RDOŚ, w odpowiedzi na pismo CzTN, zadeklarował gotowość omówienia wszystkich kwestii dotyczących powołania rezerwatu, gdy zostaną dokonane uzgodnienia własnościowe na szczeblu samorządów. W tym miejscu należy podkreślić, że projekt rezerwatu jest całkowicie zgodny ze *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Mstów* z czerwca 2012 roku oraz *Miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego w granicach sołectwa Siedlec* z grudnia 2016 roku. Obszar rezerwatu znajduje się w strefie ZN – tereny zieleni o wysokich walorach przyrodniczych, natomiast obszar otuliny w strefie Rz – tereny rolnicze z zakazem zabudowy kubaturowej.

2. Położenie i granice

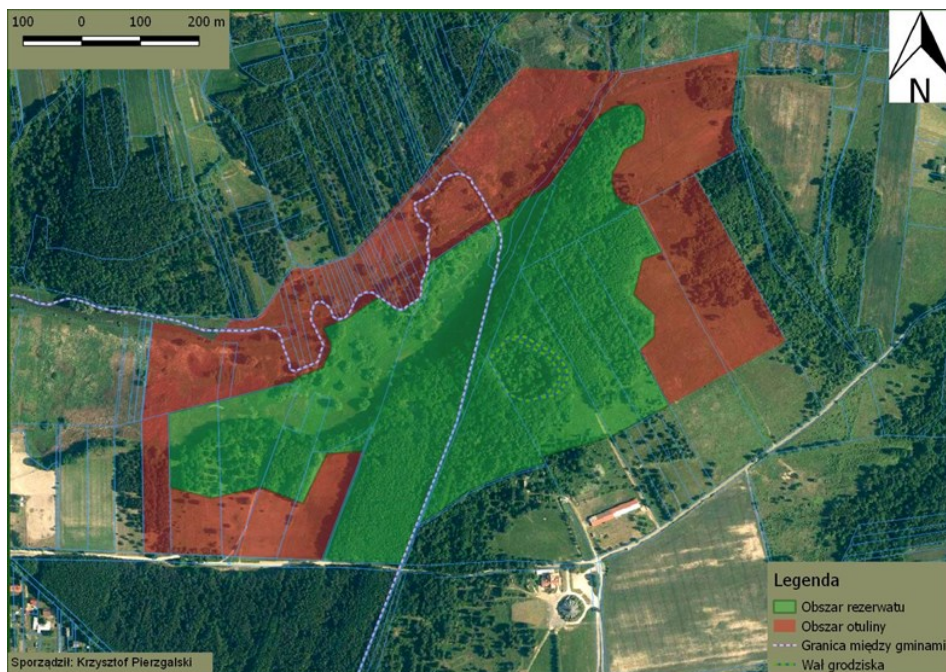
Według regionalizacji geograficznej Kondrackiego obszar proponowanego rezerwatu krajobrazowego Gąszczyk znajduje się w podprovincji Wyżyna Śląsko-Krakowska (341), mezoregionie Wyżyna Częstochowska (341.31)². Fragment otuliny obejmujący dno doliny na lewym brzegu rzeki znajduje się w mezoregionie Wyżyna Wieluńska (341.21).

Pod względem administracyjnym obszar uroczyska Gąszczyk należy w części zachodniej do miasta Częstochowa, natomiast w części wschodniej, nieco większej, do gminy Mstów. Dojście możliwe jest od pętli autobusu nr 18 i parkingu obok ośrodka jeździeckiego „Pegaz”. Inna dogodna droga do Gąszczyka prowadzi wzdłuż ogrodzenia budynku dawnej owczarni.

Biorąc pod uwagę powiązania biocenotyczne i troficzne między ekosystemami leśnymi i wodnymi uroczyska „Gąszczyk”, mające wpływ na zachowanie jego różnorodności gatunkowej (płazy, gady, nietoperze, niektóre bezkręgowce), uznaje się za uzasadnione znaczne powiększenie proponowanego rezerwatu w stosunku do projektu wykonanego w 1984 roku przez prof. J. Hereźniaka (wówczas tereny przyległe do obszaru leśnego użytkowano rolniczo). Obszar obecnie proponowany do objęcia ochroną rezerwatową, zgodnie z projektem wykonanym przez autora tego artykułu, ma powierzchnię 28,9 ha + 26,5 ha otuliny. W granicach proponowanej formy ochronnej (bez otuliny) znajduje się:

- fragment stoku Przeprósnej Góry pokryty lasem liściastym oraz kulminacyjna część wzniesienia z pierścieniem wałów grodziska i trawiastym obszarem majdanu, który obecnie ulega sukcesji drzew i krzewów;
- fragment dna doliny Warty ze starorzeczem i przyległymi obszarami terasy zalewowej, pokrytej zaroślami wierzbowymi i ziołoroślami.

² J. Kondracki, *Geografia Polski. Mezoregiony fizyczno-geograficzne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.

Ryc. 1. Projekt granic rezerwatu przyrody „Gąsczyk” oraz jego otuliny

3. Proponowana klasyfikacja rezerwatu

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Środowiska z 30 marca 2005 roku obowiązuje nowa klasyfikacja rezerwatów przyrody. Ze względu na różnorodność ekosystemową i występowanie chronionych gatunków, związanych zarówno ze środowiskiem wodnym, jak i lądowym, proponuje się następujące zaklasyfikowanie rezerwatu Gąsczyk:

Rodzaj rezerwatu: krajobrazowy

Typ i podtyp:

Ze względu na przedmiot ochrony:

Typ: biocenotyczny i fizjocenotyczny (PBf)

Podtyp: biocenoz naturalnych i półnaturalnych (bp)

Ze względu na główny typ ekosystemu:

Typ: różnych ekosystemów (EE)

Podtyp: mozaiki różnych ekosystemów (me)

4. Cele ochrony

W obszarze proponowanego rezerwatu przyrody Gąszczyk znajdują się wartości przyrodnicze o znaczeniu ponadregionalnym. Należy do nich:

- **wyspowa populacja groszku wschodniokarpackiego *Lathyrus laevigatus***, oddalona od zachodniej granicy zasięgu tego gatunku o 120 km. W latach 1989–2005 na Wyżynie Częstochowskiej zostały znalezione w niewielkiej odległości od siebie 3 stanowiska tej rzadkiej i obecnie częściowo chronionej rośliny. Dwa spośród nich znajdują się w gminie Częstochowa (Kokocówka i Gąszczyk), a trzecie położone jest 1,5 km na południowy wschód od granic miasta (rez. Zielona Góra w Kusietach)³. W 2009 roku, podczas badań waloryzacyjnych przyrody miasta Częstochowa, stwierdzono jeszcze jedno stanowisko *L. laevigatus* na Modosowej Górze⁴. W Gąszczyku *L. laevigatus* był po raz pierwszy zaobserwowany przez Huberta Wendę w 2003 roku (det. prof. M. Ławrynowicz, Uniwersytet Łódzki). Wenda odnalazł 7 pędów kwitnących i 53 wegetatywne, rozproszone na powierzchni ok. 300 m². W latach 2010–2011 stanowiska groszku wschodniokarpackiego w Częstochowie i Kusietach stały się przedmiotem badań botanika z Instytutu Ochrony Przyrody PAN w Krakowie, prof. Zbigniewa Szeląga. W Gąszczyku autor oszacował populację tego gatunku na około 30 osobników⁵.

Żadne ze stanowisk *L. laevigatus* w granicach gminy Częstochowa nie jest chronione jako rezerwat przyrody, chociaż wszystkie były proponowane do objęcia taką formą ustawowej ochrony. Na czerwonej liście roślin z 2016 roku groszek wschodniokarpacki ma status NT – gatunek bliski zagrożenia;

- **stanowisko ściśle chronionego przewiercienia długolistnego *Bupleurum longifolium***. Roślina ta, wykazana z Gąszczyka przez Hereźniaka⁶ i ponownie przez Cabałę i in⁷., ma mniej niż 100 stanowisk w całej Polsce. Obserwuje się spadek liczby stanowisk lub ubywanie liczby osobników na stanowiskach. Na czerwonej liście roślin z 2016 roku ma status EN – gatunek zagrożony⁸.

W uroczysku Gąszczyk znajdują się również wartości przyrodnicze o znaczeniu regionalnym lub przynajmniej ponadlokalnym. Są to:

- **stanowisko traski grzebieniastej *Triturus cristatus***. Gatunek został stwierdzony w 2010 roku na podstawie larwy odłowionej przez autora niniejszego artykułu w oczku wodnym na Przeptośnej Górze. Płaz ten ma na Wyżynie

³ A. Henel, *Nowe stanowiska Lathyrus laevigatus (Fabaceae) na Wyżynie Częstochowskiej*, Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica, 1640-629X, A.14, p. 2 (2007), s. 389–393.

⁴ S. Cabała, C. Gębicki, J. Zygmunt, K. Pierzgałski, *Przyroda Częstochowy*, t. 1, *Flora i fauna*, Urząd Miasta Częstochowy, Częstochowa 2018.

⁵ Z. Szeląg, *Westernmost occurrence of Lathyrus laevigatus (Fabaceae) in Poland*, „Polish Botanical Journal” 2011, nr 56 (1), s. 85–87.

⁶ J. Hereźniak, *Rezerwaty Ziemi Częstochowskiej*, Częstochowa 2002.

⁷ S. Cabała, C. Gębicki, J. Zygmunt, K. Pierzgałski, *Przyroda Częstochowy*, t. 1, *Flora i fauna*.

⁸ *Atlas roślin* [online], Marek Snowerski 2002–2020 [dostęp 3 kwietnia 2019]; dostępny w Internecie: <https://atlas-roslin.pl>

Krakowsko-Częstochowskiej bardzo niewiele stanowisk. W 2005 roku Przemysław Kurek skontrolował 49 zbiorników wodnych na powierzchni próbnej, zlokalizowanej między miejscowościami Janów na północy, Myszków na zachodzie, Włodowice na południu oraz Dzibice i Kroczyce na wschodzie (230 km²). Występowanie *T. cristatus* stwierdził tylko na 8 stanowiskach⁹. Niektóre zbiorniki wymienione przez Kurka już nie istnieją. Czyni to stanowisko traszki grzebieniastej w Gąszczyku ważnym w skali całej Wyżyny Częstochowskiej. *T. cristatus* jest w Polsce objęty ochroną ścisłą i jest zaliczony do grupy gatunków wymagających ochrony czynnej;

- **stanowisko częściowo chronionego parzydła leśnego *Aruncus sylvestris*** (Hereźniak 2002, Cabała i in. 2018). Roślina reglowa, posiadająca tylko kilka stanowisk na Wyżynie Częstochowskiej. Najbliższe Przeprósnej Góry znajduje się w rezerwacie Bukowa Kępa. W Gąszczyku rośnie około 10 osobników tego gatunku;
- **grąd subkontynentalny**. Las grądowy w dobrze zachowanej postaci, z udziałem lipy szerokolistnej na skraju zasięgu (Hereźniak 2002).

5. Propozycja strefowania

Poszczególne zaproponowane do ochrony fragmenty terenu reprezentują jednakowy stopień naturalności, cennej przyrodniczej oraz różne etapy sukcesji i będą wymagały innego podejścia podczas sporządzania planu ochrony. Dlatego już na etapie tworzenia dokumentacji projektowej proponuje się podział na strefy ochrony ścisłej, czynnej i krajobrazowej. Płat grodu subkontynentalnego, rosnący na wrażliwym na erozję stromym stoku, powinien znaleźć się w strefie ochrony ścisłej, która ma na celu wieczyste zachowanie naturalnych procesów. Innego potraktowania wymaga płat z dębem czerwonym, w którym należy umożliwić ewentualną realizację zabiegów ochrony czynnej, polegających na stopniowej eliminacji gatunku obcego pochodzenia. Zabiegi te powinny polegać głównie na usuwaniu siewek dębu czerwonego. Wycinanie dużych drzew nie jest konieczne, ponieważ naturalny bieg procesów sprzyja przebudowie drzewostanu. Strefa ochrony krajobrazowej dla wałów i majdanu grodziska uprości formalności związane z ewentualnymi badaniami archeologicznymi.

6. Istniejące zagrożenia i potrzeba utworzenia otuliny

Najważniejszym zagrożeniem dla uroczyska Gąszczyk jest presja budownictwa na tereny przyległe, zarówno od strony Częstochowy, jak i wsi Siedlec.

⁹ P. Kurek, *Charakterystyka miejsc rozrodu traszki grzebieniastej *Triturus cristatus* w Parku Krajobrazowym Orlich Gniazd i jego otulinie*, „Chrońmy Przyrodę Ojczystą” 2006, R. LXII (62), s. 47–55.

W latach 2017–2018 dwukrotnie były podejmowane inicjatywy budowy parku rowerowego wraz z budynkiem wysokości 7 m na łące zlokalizowanej przy zachodniej granicy lasu. Zgodnie z informacją uzyskaną z Urzędu Gminy Mstów, obszar łąk na wschód i południowy wschód od Gąszczyka wzbudza zainteresowanie osób pragnących w tym miejscu realizować budownictwo jednorodzinne. Wkroczenie zabudowy na Przeprósną Górę spowodowałoby następujące niekorzystne zjawiska:

- degradację krajobrazu kulturowego harmonijnego do kulturowego nieharmonijnego (zgodnie z nomenklaturą użytą w Planie Ochrony P.K. Orlich Gniazd);
- przekształcenie szaty roślinnej od zbiorowisk półnaturalnych (łąk i muraw) do roślinności synantropijnej;
- wnikanie chwastów do najcenniejszych fitocenoz Gąszczyka, w tym grądu subkontynentalnego;
- izolację fito i zoocenoz uroczyska Gąszczyk od podobnych, znajdujących się w Parku Krajobrazowym Orlich Gniazd, zwłaszcza ostoi Olsztyńsko-Mirowskiej sieci NATURA 2000;
- wzrost penetracji obszaru grądu subkontynentalnego przez pieszych, rowery, quady, motocykle i związane z tym zagęszczanie sieci ścieżek oraz uruchamianie erozji;
- pojawienie się presji drapieżniczej na drobne ptaki, ssaki i gady ze strony kotów domowych (szczególnie narażone mogą być jaszczurki zwinki, licznie występujące obecnie na skrajach lasu).

Oprócz wymienionych wyżej istnieją jeszcze zagrożenia niezwiązane z urbanizacją terenu. Najpoważniejszym z nich są organizowane na dziko rajdy crosso-we i rowerowe, których trasa bywa wytyczana przez najcenniejsze ekosystemy leśne. Teren proponowanego rezerwatu Gąszczyk znajduje się w obszarze ostoi „Przełom Warty koło Mstowa”. Fakt ten powinien stanowić zabezpieczenie przed ewentualną ponowną regulacją koryta Warty. Jednakże dla obszarów NATURA 2000 nie istnieje lista formalnych zakazów. Niedawna ingerencja w koryto Białki w Małych Pieninach jest przykładem nieskuteczności tej formy ochronnej w zapobieganiu przekształceniom dolin rzecznych.

Ostatnim zagrożeniem dla uroczyska Gąszczyk jest rozsiewanie się gatunków niepożądanych. Do takich należą obcego pochodzenia drzewa – dąb czerwony *Quercus rubra* i jesion pensylwański *Fraxinus pennsylvanica*, wprowadzone na ten teren w wyniku nieprzemyślanych zalesień. Zwłaszcza pierwszy z wymienionych gatunków drzew wykazuje tendencję do odnawiania. Obserwuje się również ekspansję nawłoci i trzcinnika piaskowego na aktualnie nieużytkowane łąki Przeprósnej Góry.

Dla eliminacji niektórych spośród omówionych zagrożeń, głównie presji inwestycyjnej, niezbędne jest utworzenie otuliny. Od strony południowo-zachodniej proponowana otulina obejmuje murawy piaskowe z zawciągami i goździkami.

kiem kropkowanym, wykształcone na dawnych gruntach uprawnych. Fragment ten podlega dalszej sukcesji, obsiewając się dębem szypułkowym i sosną. Bogatszy florystycznie jest obszar proponowanej otuliny od strony wschodniej. Są to łąki rajgrasowe i mietlicowe, z licznie występującym biedrzeńcem większym *Pimpinella major*, kozibrodem łąkowym *Tragopogon pratensis*, marchwią dziką *Daucus carota*, babką średnią *Plantago media*, driakwią żółtą *Scabiosa ochroleuca*, świerzbniłą polną *Knautia arvensis* oraz udziałem pierwiosnki lekarskiej *Primula veris*, lebiodki pospolitej *Origanum vulgare* i pojedynczo występującymi okazami goryczki orzęsionej *Gentianopsis ciliata* i centurii pospolitej *Centaurea erythraea*. Od północy otulinę stanowi pas ziołorośli, szuwarów i zarośli wierzbowych na lewym brzegu Warty.

7. Społeczne i edukacyjne znaczenie potencjalnej ochrony Gąszczyka

W granicach miasta Częstochowy funkcjonuje obecnie tylko jedna forma obszarowej ochrony przyrody spośród wymienionych w ustawie o ochronie przyrody. Są to ostoje sieci NATURA 2000: „Łąki Trzęślicowe w Walaszczykach” oraz fragment ostoi „Przełom Warty koło Mstowa”. Dotychczas nie powstała żadna z form starszych, głębiej zakorzenionych w świadomości społecznej i skuteczniejszych, bo posiadających formalną listę zakazów. Jest to sytuacja wyjątkowa. Najbliżej leżące miasta, liczące powyżej 100 tys. mieszkańców, takie obiekty posiadają. Kielce i Kraków mogą pochwalić się pięcioma rezerwatami przyrody, Katowice dwoma, w granicach Opola znajdują się trzy użytki ekologiczne. Częstochowa, leżąca na styku trzech krain geograficznych, posiada wiele zasługujących na ochronę enklaw przyrodniczych, cechujących się zwiększonym stopniem bioróżnorodności. Poza niekorzystnym dla naszego miasta aspektem wizerunkowym, brak rezerwatu przyrody ma określone negatywne konsekwencje społeczne i edukacyjne. Po pierwsze: może prowadzić do przekonania, że duże powierzchniowo miasto nad Wartą jest wyjątkowo mało atrakcyjne krajobrazowo i ubogie w tereny zieleni nieurządzonej. Po drugie: nauczyciele różnego szczebla nie mają możliwości włączenia w proces dydaktyczny wycieczki do obszaru chronionego, położonego w zasięgu komunikacji miejskiej. W naukach przyrodniczych praktyczne zajęcia w terenie nie bez przyczyny zajmują najwyższe miejsce w hierarchii dostępnych środków edukacyjnych. Uroczysko Gąszczyk ma ogromny potencjał dydaktyczny, jako że na stosunkowo niewielkim obszarze łączy walory przyrody ożywionej i nieożywionej, a także wartości historyczno-kulturowe. Nie do przecenienia jest fakt, że w świadomości uczniów wszystkie te wartości pozostaną związane z ich rodzimym miastem. Edukacja przyrodnicza jest oczywiście możliwa poza obszarami chronionymi, jednakże

fakt, że jakieś miejsce jest chronione, podkreśla wagę i korzystnie wpływa na jego percepcję przez odwiedzających.

Idea utworzenia rezerwatu Gąszczyk uzyskała poparcie wielu gremiów. Są wśród nich przedstawiciele instytucji i organizacji społecznych, takich jak: Częstochowskie Towarzystwo Naukowe, Liga Ochrony Przyrody, Muzeum Częstochowskie, Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, Polskie Towarzystwo Geograficzne, PTTK, Ruch Inicjatyw Społeczno-Ekologicznych „Przytulnia”, Stowarzyszenie Architektów Polskich, Stowarzyszenie „Grupa Elanex”, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie i Zarząd Związku Gmin Jurajskich. Zamierzenie wspierają również przedstawiciele środowiska nauczycieli i archeologów. Bardzo istotne znaczenie ma fakt, że projekt zyskał akceptację Urzędu Miasta Częstochowy oraz Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska.

Bibliografia

- Cabała S., Gębicki C., Zygmunt J., Pierzgalski K., *Przyroda Częstochowy*, t. 1, *Flora i fauna*, Urząd Miasta Częstochowy, Częstochowa 2018.
- Hyla W., *Zabytki i osobliwości powiatu częstochowskiego*, „Ziemia Częstochowska” 1938, t. 2, s. 112–133.
- Hereźniak J., *Rezerwaty Ziemi Częstochowskiej*, Częstochowa 2002.
- Kondracki J., *Geografia Polski. Mezoregiony fizyczno-geograficzne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.
- Kurek P., *Charakterystyka miejsc rozrodu traszki grzebieniastej Triturus cristatus w Parku Krajobrazowym Orlich Gniazd i jego otulinie*, „Chrońmy Przyrodę Ojczyzn” 2006, R. LXII (62), s. 47–55.
- Snowarski M., *Atlas roślin* [online], 2002–2019, [dostęp 3 kwietnia 2019], dostępny w internecie: <https://atlas-roslin.pl>
- Szeląg Z., *Westernmost occurrence of Lathyrus laevigatus (Fabaceae) in Poland*, „Polish Botanical Journal” 2011, 56(1), s. 85–87.

Zarys projektu proponowanego rezerwatu przyrody Gąszczyk na granicy dzielnicy miasta Częstochowa-Mirów i gm. Mstów

Streszczenie

Na granicy gmin Częstochowa i Mstów znajduje się wybitnie cenny przyrodniczo fragment przełomu rzeki Warty przez wapienie górnej jury. Jest to stromy stok wzniesienia, opadającego w kierunku północnym ku starorzecz, porośnięty lasem dębowo-grabowym *Tilio-Carpinetum*, z udziałem *Tilia platyphyllos*. Z ekosystemem lasu liściastego sąsiadują siedliska wodne i błotne. W obszarze tym stwierdzono występowanie roślin chronionych prawnie, rzadkich lub regionalnie

rzadkich, takich jak *Lilium martagon*, *Cephalanthera damasonium*, *Lathyrus laevigatus*, *Bupleurum longifolium*, *Aruncus dioicus*. Spośród rzadkich i chronionych przedstawicieli fauny występują na tym terenie *Triturus cristatus*, *Bombina bombina* oraz *Botaurus stellaris*. Z uwagi na ponadregionalne znaczenie biocenoz uroczyska Gąszczyk dla systemu ochrony przyrody w Polsce, proponuje się objąć go ochroną jako rezerwat przyrody o powierzchni około 29 ha, otoczony otuliną o zbliżonej powierzchni.

Słowa kluczowe: Częstochowa, Gąszczyk, rezerwat przyrody, Warta.

Outline of the project of the proposed Gąszczyk nature reserve on the border of the city of Częstochowa-Mirów and Mstów district

Summary

On the border of the gminas of Częstochowa and Mstów, there is an outstandingly valuable natural fragment of the Warta River gorge cutting through the upper Jura limestone. It is a steep slope of a hill, which falls away to the north towards an old oxbow lake overgrown with *Tilio-Carpinetum* oak-hornbeam forest, with a share of *Tilia platyphyllos*. The deciduous forest ecosystem is adjacent to water and mud habitats. In this area, legally protected, rare or regionally rare plants have been found, such as *Lilium martagon*, *Cephalanthera damasonium*, *Lathyrus laevigatus*, *Bupleurum longifolium*, *Aruncus dioicus*. Among the rare and protected fauna are *Triturus cristatus*, *Bombina bombina* and *Botaurus stellaris*. Considering the supra-regional importance of the biocenoses of the Gąszczyk wilderness for the nature protection system in Poland, it is proposed to protect it as a nature reserve with an area of about 29 ha, surrounded by a buffer zone of a similar area.

Keywords: Częstochowa, Gąszczyk, Nature Reserve, Warta.

Fotografie

Fot. 1. Las grądowy na stromym stoku z wychodniami wapienia górnej jury – proponowana strefa ochrony ścisłej. Fot. Krzysztof Pierzgalski.

Fot. 2. Fragment stoku „Gąszczyka” i starorzecze Warty. Fot. Krzysztof Pierzgalski.

Fot. 3. Okazałe buki *Fagus sylvatica* na stoku „Gąszczyka”. Fot. Krzysztof Pierzgalski.

Fot. 4. Siedliska proponowanego rezerwatu przyrody „Gąszczyk”. Na pierwszym planie roślinność terasy zalewowej Warty, w tle las grądowy na stoku Przeprósnej Góry. Fot. Krzysztof Pierzgalski.

Fot. 5. Przewiercień długolistny *Bupleurum longifolium*

Fot. 6. Groszek wschodniokarpacki *Lathyrus laevigatus*

Fot. 7. Lilia złotogłów *Lilium martagon*

Fot. 8. Parzydło leśne *Aruncus sylvestris*

Fot. 9. Okazy lipy szerokolistnej *Tilia platyphyllos* we wschodniej części proponowanego rezerwatu przyrody „Gąszcz”. Fot. Krzysztof Pierzgalski.